

Миодраг Тодоровиќ
бул. Илинден, 85/13
Скопје

АКАДЕМИК МИХАИЛ Д. ПЕТРУШЕВСКИ И МИКЕНСКАТА *ZA, ZE, ZO* СЕРИЈА СИЛАБОГРАМИ

Академик Михаил Д. Петрушевски припаѓа кон оние научници дејци од областа на класичната филологија кој својот научен ангажман го посветил на *микенологијата* најмладата научна дисциплина од областа на класичната филологија родена по дешифрирањето на микенското линеарно Бе писмо. Особено е значаен придонесот на академик Михаил Д. Петрушевски во определувањето на фонетската природа на микенската *za, ze, zo* серија силабограми. Денес, речиси да нема посериозен научен труд или студија од таа област во која не се цитира неговото име и придонесот што тој го има дадено на тоа научно поле.

Кога Индоевропјаните започнуваат да ги населуваат пределите на Грција и нејзините острови, тие со себе го носат својот јазик, културата, религија и обичаите. Домородното население кое живее на тие простори е со развиена култура и во тоа време веќе го ползува „минојското“ или слоговното линеарно А писмо. Во симбиоза помеѓу микенските Индоевропјани и староседелците, а за потребите на новодојдените жители, „минојските писари“ слоговните знаци од своето линеарно А писмо, ги прилагодуваат кон фонетската структура на нивниот јазик од што ќе се роди линеарното Бе писмо, односно, микенскиот јазичен идиом со сите свои специфични особености¹.

А тој специфичен микенски јазичен идиом, се разликувал од подоцнежниот грчки јазик и неговите дијалекти, не само по својата фонетика туку и морфологија, за што повеќе пати пишува академик Михаил Д. Петрушевски во своите бројни научни студии и анализи.

¹ J. Chadwick, *Myc. Word*, in J. Chadwick, *Prehistory* 6, M. Lejeune, *Phonétique*; П. Хр. Илиевски, *Животот на Микенците*; A. Bartonek, *Prehistorie a protohistorie reckych dialektu*, стр. 23ss. Brno, 1987.

Во поглед на изговорот на микенската *za, ze, zo* серија силабограми во микенската епоха мислењата на микенолозите ниту се согласни ниту еднообразни. Анализите покажуваат дека микенскиот дијалект по однос на *za, ze, zo* силабограми, не треба да се врзува за грчката фонема [ζ] од подоцнежните грчки дијалекти, особено, не во оној дел во кој се инсистира дека во [ζ] < **ty, *dy* [cf. крит. οζοι / *ot't'oi / < *yo-tyo-, нас-проти, οττον, одн. Ζετι /D'ēni /< *dyēn-: Δητι], се запазени такви гласовни промени кои треба да се постари од микенската епоха².

Со други зборови, помеѓу и.-е. гутурали + *y*, [**Hu, *dy, *gy, *g^wy, *k^hy, *ky*] и нивните подоцнежни историски рефлексии: ζ/δδ < (**dy, *gy*) и σσ/ττ < (**k^hy, *ky*) во грчките дијалекти посредува веќе спомнатата микенска *z*-серија на силабограми.

Во линеарното Бе писмо со *z*-серијата на силабограми застапени се:

и.-е. **Hyes-/*Hyos-* > **g^hes* > мик. *ze, zo; ze-so-me-no /g^he-somenoi/* (nom. pl.): ζεσόμενοι, *zo-a/g^ho^ha/*(dat.sg): ζόν, cf., ζόν τὸ ἐπάνω τοῦ μέλιτος (Hes.), *a-re-pa-zo-o /alepha-g^ho^hos/*: гр. ἀλειφά-ζοος, -ζοος.

и.-е. **Hyeug-* > **g^heug-* > мик. *ze-, zo-, ze-u-ke-si /g^hueges-si/* (dat.pl.) ζεδυεσσι од **g^heuges-si, ze-u-ke-u-si /g^heugeussi/* (dat. pl.) ~ *ζευγευσσι 'ставам во јарем, впрегнувам', *e-wi-su-zo-ko /ewisug^hogos/*: *ἐφισύζογος = ἰσόζυγος.

и.-е. **dy* > **gy* > мик. *za, ze, zo, pa-ze /pa-dje/*: *Παιζη (m. лично име) од παις, παιδος, сп., *pa-ze-ge*; *to-pe-za /tor-pedja/*: *τόρπεζα, сп., гр. τράπεζα од и.-е. *(*q^h*)*tv-pedya*, cf., *to-pe-zo /tor-pedjō/* (dual): *τόρπεζω, *e-ne-wo-pe-za /enewo-pedja/*: ἐννεφόπεζα, *e-ne-wo-pe-zo /enewo-pedjo/*: ἐννεφόπεζω (dual), *pe-za/ped-ja/*: πέζα; *wi-ri-za /wrid-ja/*: *φρίζα, лезб. βρίςδα.

и.-е. **gy, *g^wy, *g^wy* > мик. *za, ze, zo*, cf. *di-zo /Digyos/* (nom., dat.): *Δίζος или *Δίζων во врска со δίζα: αἶξ.

ai-za /aig'ja/: *αἶζα во врска со αἶξ, αἶγος.

me-za-na /Megjanes/: ἸΑζανες (топоним), од ἄζων < **mg-jo-*; *me-za-ne* (m. лич. име dat.sg.) етникон во врска со гр. ἸΑζανες.

² Тука не се води сметка за посебноста и историскиот развиток на фонемата < ζ > која нужно не мора да е во врска со историското групирање грчки дијалекти познати од класичната епоха. Види, Rüdiger Schmitt: *Einführung in die griechischen Dialekte*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1991. I. Hajnal, *Grammatik des mykenischen Griechischen*, II. Phonologie.

(o)-ze-to /^hōs gjento/: ὡς γέντο (3.l. aor.);

me-za-wo /Meg'jawōn/: *Μεζάφων (m. лично име) од *mez- < *meg'h₂-ya-, **me-za-wo-ni** /Meg'jawoni/ (dat. sg) од *Μεζάφων, **me-za-wo** /Meg'jawrn/ од гр. μέγας; **me-zo** /meg'-jos/ (nom. m, f. dual) : μέζων, μείζων, **me-zo-a₂** /meg'-jo-ha/ (nom. pl. n.): μέζοηα и **me-zo-e** /meg'-johe, -ohes/ (nom. dual, или pl. m. f.): μέζοηε / μέζοηεs.

wo-ze-e /worg'jehen / (inf. pres.act.) : *φόργγε^hεν; **wo-ze** /worgyei / (3. l. sing. pres.) : *φόργγει од гр. *φόργει, гр. ρέζω, ἔρδω; **wo-zo** /worg'jōn / (nom. sg. part. pres. m.) : *φόργγων; **wo-zo** /worg'jōn / (nom. sg. part. pres. m.) : *φόργγων; **wo-zo-te** /worg'jontes, -ontei / (nom. pl., dat. sg. m.) *φόργγοντει/-τες; **wo-zo-me-na** /worg'jomena/ (nom. pl. n.) *φοργγόμενα; **wo-zo-me-no** /worg'jomenō/ (nom. dual.) *φοργγομένω.

ri-zo /Rigjōn/: ῥίζων, ῥίγων.

qi-ja-zo /G^wijagjōn/: *Γ^wιάζων, сп. гр. Βιάζων (m. лично име).

zo-wi-jo /G^jōwios/: Ζώφιос (dat. sg)), **zo-wo** /G^jōwos/: *Zō-φος од гр. ζῶος < *ζῶφος сите од и.-е. *g^wiH_o-.

и.-е. *ky, *k'y, *k^wy > мик. za, ze, zo, cf. **za-ma-e-wi-ja** (топоним), од *za-ma-e-u или *za-ma-e-we во врска со предгр. Σάμος < *kyamo- / *kyama-.

a-re-i-ze-we-i /Arei-kjewehi/: * Ἄρει-σσεφε^hi cf., Ἄρης λαοσσός, -σσεφε^hi од и.-е. *kyew-/ *kyow-.

e-pi-zo-ta /epi-kyōta/: *ἐπί-σωта : гр. ἐπί-σωтра, **zo-wa** /kyōwa/: σωτή- ἔξορμη = σωτήρον (Hes.) од и.-е. *kiH_o-> *kyō-, **zo-ta-qe** /Kyōtās q^wel/: Σώτας / Σώτης од и.-е. *kiH_o-> *kyō-.

ka-za /k^halkja/: *χάλσσα од χάλκιος, сп. **ka-zo-e** /k^halkjo^hes/ (nom. pl): *χαλσσο^hεs, κακίονες од гр. κακός.

ki-zo /Kikjō/: *Κισσώ во врска со кίσσοs.

ke-re-za /Kilikja/: Κίλισσα од Κιλικία, cf., алтернација на вокалите e/i во *крéкуа > Хом. κρόσσαи.

su-za /sukjai/ (nom. pl.) : *συσσαи, дор. сукία, јон. сукéη од сῦκων.

na-ki-zo /Narkikyos/: Νάρκисσοs.

za-we-te /k'ja-wetes/: *κυάφετες, *σσάφετες (adv), cf., сάτες / тήτες; **za-we-te-ra** /k'jā-wetera/ (nom. f.) : *κψαφέ(σ)τερα, **za-we-te-ro** /kjā-weteros / (nom. sg. или pl.): *κςαφέ(σ)τερος.

a-o-ze-jo /aokyeios/: ἀοσσειοs од и.-е. *sm-sok^wyeio-.

i-za-a-to-mo-i /^hiqq^uya-art^hmoi^hi/ (dat. pl.) *i^wkk^wi-αρθμοι-
hi, *ikk^wja- < и.-е. *He^wek^wwo-.

Освен тоа, во линейното Бе писмо се среќаваат и форми од предгрчкиот јазичен супстрат:

za-ki-ri-jo (м. л. име), станува збор за предгрчката форма Δι-άκριος од која е подоцнежната гр. форма Ζάκριοι од Ζάκριος.

za-ku-si-ja /G^jakunsia/: *Ζάκυνσια (етникон nom. pl. ср. р.) од гр. Ζάκυνθος; *za-ku-si-jo* /G^jakunsiōi/ (dat.sg): *Ζάκυνσιωι од гр. Ζάκυνθος.

za-ma-e-wi-ja (топоним), изведеница од *za-ma-e-u или *za-ma-e-we, во врска со предгр. Σάμος.

ze-pu₂-ra₃ /G^jephurai/ (етникон nom.pl.f): *Γέφυραι од *ζέφυρρα, cf., Zefur...a; *ze-pu₂-ra-o* /G^jephuraōn/ (gen.pl.) од гр. *Γέφυραι.

ze-pu₂-ro /G^jephuros/: Ζέφυρος (м. л. име), cf. Ζεφύρων.

ze-ro /G^jyēr-ōn/: Ζήρων од и.-е. *g^hwēr-.

ko-ro-ze-ka (м. лично име).

me-za-na /Mekjana/: Μεσσήνα (топоним), од *Meki-. или египет. mi-dja-na за Μεσσηνα.

pu-za-ko /Bugjakos или Phugjakos/: *Βύζακοј, cf. Βύζακιοι, гр. φυζ-ακ-ινός.

da-pu₂-ra-zo види *du-pu₂-ra-zo*.

ma-mi-di-zo.

pu-zo /Bugjō/: *Βυζώ од Βύζος, Βύζη.

qi-zo (м. л. име) и др.

se-we-ri-wo-wa-zo

tu-zo (м. л. име) и др.

Од досега изнесените сознанија по однос на фонетскиот изговор на микенската *za*, *ze*, *zo* серија силабограми, во микенската епоха, главно се издвојуваат следниве три теории: африкатна, „силни сибиланти“ и палатална.

Кога африкатната теорија настојува да докаже дека и.-е. гутурални + *y, [*Hy, *dy, *gy, *g^wy, *k^hy, *ky, *k^wy] веќе биле застапени во микенската *za*, *ze*, *zo* серија силабограми, таа се обидува да докаже дека тие го достигнале оној степен на развитокот на микенските африкати и тоа: една звучна [*dz] за

и.-е. [**Hy, *dy, *gy, *g^wy*] и друга безвучна [**ts*] за и.-е. [**k^hy, *ky, *k^wy*], но и една со степен на *гемината* [*ss*] за групата [*-*ky-* или *-*kty-*]. Потоа дека оваа фаза на нивниот развој во микенската епоха, всушност треба да претходи кон нивните историски рефлексии од помикенскиот грчки: *z* за [**dz*] и *ss/tt* за [**ts*]³.

Наспроти ваквото толкување, теоријата на „силни сибиланти“ настојува да докаже дека и.-е. гутуралите + **y*, [**Hy, *dy, *gy, *g^wy, *k^hy, *ky, *k^wy*] веќе во микенскиот грчки го достигнале степенот на развој на „силни сибиланти“: *zz* = гр. ζ за и.-е. [**Hy, *dy, *gy, *g^wy*] и *ss* = гр. *ss* за и.-е. [**ky, *k^hy, *k^wy*] и дека тој изговор од микенскиот период останал непроменет и по завршетокот на таа епоха.

Аргументите искажани во прилог на африкатната теорија и теоријата на „силни сибиланти“, изградени се врз една хипотеза за прерасподелба на микенскиот гутурал + **y*, [**ky*] на *примарен* или *стар*, односно, на *нов* или *секундарен* и тоа:

s < *примарно* [**ky*] од и.-е. **k'y, *ky, -*kty-*, (cf. *pa-sa-ro /passalos/*: гр. πάσσαλος < и.-е. **pak'-ya-lo-*; *wa-na-so-i* како *casus obliquus* на дуалот во врска со гр. ἄνασσα од предгр. **wanak-ya* или според други од **wanakt-ya*, потоа *ma-so-ni-jo /Massoniōi/* (dat.sg): **Μασσόνιος* за кого се претполага дека претставува еден патронимик изведен од *Μάσσων*, cf., *μάσσων* компаратив од *μακρός*.⁴

z < *секундарно* [**ky*] од и.-е. **ky*, cf. *ka-zo-e /kakyō^h-es/*: **katsōhes*: гр. κάκιοες од **kakyos-*; *ka-za / k^halkya / : *khaltsa*, гр. χαλκία и други.⁵

z < *примарно* [**ky*] од и.-е. **gy, *g'y, *g^wy*, cf. *wo-ze /worg'yei/ : *wordzei*, гр. **φόργει* ~ гр. *ρέζω* < и.-е. **wrg'yei*; *me-zo / megyōs / : *medzōs*, гр. μέζως, *me-zo-e /megyō^h-es/ : *medzo^h-es*, гр. μέζοες од и.-е. **megyos-*; *zo-wo / gyowos / : *Dzōwos*, гр. Ζώος од и.-е. **g^wyōi*.⁶

z < *секундарно* [**gy*] од и.-е. **gy*, cf. *ai-za / aigya / : *aǐza* : гр. αἰγία.

Ваквата прерасподелба на микенскиот безвучен гутурал + **y*, т.е. [**ky, *k^hy, *k^wy*] на *примарен* и *секундарен* не е ни нај-

³ H. Rix, *Hist. Grammatik dGr.*, 45; A. Heubeck, *Coll. Mys*, 239ss.; A. Sihler, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, 192ss.

⁴ *Docs*², 560; O. Landau, *MGP*, 81; П. Хр. Илиевски, *Животот на Микенциме*, 325, A. Sihler, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, 362.

⁵ A. Heubeck, *Glotta*, 39 (1961), 166–169.

⁶ A. Heubeck, *op. cit.*, 166–169.

малку принудна. Се што може од неа да се заклучи се сведува на тоа, дека е многу тешко вака предложената поделба да се доведе во склад со микенската фонетска система. Против неа зборува и околноста што нема речиси никаква разлика во начинот на предавањето на микенските гутурали + *y, [*gy, *g^wy, *k^hy, *ky, *k^wy,] било тие по својата природа да се звучни или безвучни. А кога вака поставената хипотеза за прерасподелба на микенскиот безвучен гутурал + *y, [*ky < и.-е. *k'y] на примарен и секундарен, во микенскиот период, во крајна линија би била точна, тоа би можело да се смета за возможно само тогаш кога нивниот развој во таа иста епоха би покажувал исти рефлексии, како што е случај со звучниот гутурал + *y, [*gy < и.-е. *gy, *g'y]. Токму од тие причини затоа што тоа не е така, останува нејасно, зошто само примарниот безвучен гутурал + *y, [*ky < и.-е. *ky, *k'y или од групата -*kty-] имаат така различни рефлексии во својот историски развој и тоа: *африката* [*ts], cf. *ka-zo-e* / *kakyo^h-es* /: *katsohes, *pa-sa-ro/ passalos* /, *ma-so-ni-jo/Massoniōi*/, односно, „*цилен сибилант*“⁷ -ss- за и.-е. [*ky- или -*kty-], cf. *wa-na-so-i* со своите изведеници *wa-na-se-wi-ja*, *wa-na-se-wi-o*.⁷ Во поново време, А. Sihler⁸ е на мислење дека во микенската епоха се запазени африкатите: *безвучна* [*čč] за и.-е. [*ky и *t^sy] односно, *звучна* [*jǰ] за и.-е. [*gy, *d^zy], додека М. Del Frego е на мислење дека станува збор за два вида на африкати: едни *'хомоморфемски'*, а други, *'хетероморфемски'*. Имено, според него во микенската *za, ze, zo* серија силабограми, се крие палатална африката < z > = [*tǰ и *dǰ], која не е ништо друго туку една фонолошка опозиција на веќе постојните [*ts и *dz], т.е. *tǰ : *ts и *dǰ : *dz⁹. Ваквата констатација, произлегува од сфаќањето за еден микенски koiné дијалект во кого тој гледа зародиш на југоисточните грчки дијалекти: јонскиот и аркадо-кипарскиот, иако ваквата теза како што покажа А. Heubeck е тешко одржлива¹⁰.

⁷ А дека не е возможен развојот од -*kty- во -ss- види го Holtzmannовиот закон за палатализацијата подолу.

⁸ А. Sihler, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, Oxford University Press, 1995, 192. Види *ka-zo-e* /kaččo^hes/ <*kakyoses, *me-zo-el/mejjo^hes* / <*meg^h2-yos- или *meg^h2-yos-, *ka-za* /kačča/ <*k^halkya или *k^halke(y)a, *su-za/sučai* / <*sukya. Но останува нејасен микенскиот патроним *ma-so-ni-jo* каде што смета дека во силабограмот -so- станува збор за африката -čč-, те. *ma-so-ni-jo* /Maččo-nyos/ <*makyon-yos.

⁹ Целиот систем на тие фонолошки опозиции тој го претставува преку една низа од сукцесивни промени при што *tts дава *ss, а *ts > *s. Види и кај I. Hajnal, *z-Reihe als palatalisierte Geminaten* /t't'/ bzw. /d'd'/.

¹⁰ Идејата за микенскиот koiné дијалект, ниту е нова, ниту е непозната. Таа се јавува на *Proceedings of the Cambridge Colloquium on Mycenaean Studies* и еден од главните поборници во тоа време е V. Georgiev со своите истомисленици. На вака поставена теза се спротиставува Е. Risch, кој смета дека на целата

Кон прерасподелба на микенските гутурални *у на примарни и секундарни, присутна е и прераспределба на полувокалот *у на примарен (*у) и секундарен (*у₂). Ова произлегува од ајолскиот дијалект, поточно од лезбискиот и тесалскиот во кој се претполагаат дека покрај примарниот полувокал *у, постоел и еден секундарен *у₂, cf. тесал. Ἄγασσας (-σσ- < -*sy₂) или пак Lassa- од Larisa со развојот на -*aris*- > -*arys*- > -*ar'r's*- > -*ass*-¹¹. Ваквото нивно настојување на нас се чини несоодветно, поради временската оддалеченост помеѓу микенскиот и ајолскиот дијалект, тоа е едно и друго, што е за нас уште поважно, микенскиот грчки во својот историски развојот никако не смее да се потпира на подоцнежните грчки дијалекти кои патем речено до слични или исти резултати можеле да дојдат самостојно и независно од него¹².

М. Lejeune¹³, претполага неколку различни нивоа за фонетската вредност на микенската z- серија силабограми, *za*, *ze*, *zo*. Покрај веќе спомнатата вредност на „силни сибиланти“, тој смета дека во силабограмот -*ze*- во личното име *a-no-ze-we* кое се јавува и со веларен рефлекс -*ke-*, *a-no-ke-we*, силабограмот -*ze*- потекнува од една секундарна африката [-*ss*-] добиена од -**sk-*-, т.е. *a-no-ze-we* / *Ainossewes* / : *Αἰνοσσευής, додека формата *a-no-ke-we* / *Ainoskewes* / : Αἰνοσκευής, и истата алтернација на силабограмите *ke/ze* претполага дека се јавува во микенските форми *a-ke-ti-ri-ja/askētria* / : ἄσκήτρια : *a-ze-ti-ri-ja/ast'ētria* или *ast'ētria* / : ἄσκήτρια *a-ke-ta/Askētas* / : Ἄσκήτας : *a-ze-ta/Ast'ētās* или *Ast'ētās* / ; *a-ke-o* : *a-ke-o* и др.). Овде станува збор, за едно еден обид да се докаже дека групата **ske* може да се јави во два вида и тоа: *ke* [= *ske*] и *ze* [= **st'e* или **st'e*] : *a-ke-ti-ri-ja/askētria* / : ἄσκήτρια : *a-ze-ti-ri-ja/ast'ētria* или *ast'ētria* / : ἄσκήτρια. Тие согледувања упатуваат на заклучок дека [s] може да го палатализира веларот што следи, и во оние позиции кога после оклузивот се јавува вокал кој немора да е од предниот ред, cf. стгер. *waskan* > гер. *waschen*, вулгат. *musca* > фр. *mousche* и др. Ваков аналоген

територија била во употреба единствена јазична норма (mycénien normal) така што дублетите кои се јавуваат, *pe-mo* : *pe-ma* ~ гр. σπέρμα, ниту се белези на 'кноската' ниту пак на 'пилската' јазична норма, туку се траги на оделен писар со својот идиолект. А. Heubeck, *Der Kleine Pauly* 5, 323–327.

¹¹ J. L. García-Ramón, *Les origines postmycéniennes du groupe dialectal éolien*, Salamanca 1975, 81; W. Blümel, *Die aiolischen Dialekten*, Göttingen 1982, 55ss.

¹² Michael Meier-Brügger, *Griechische Sprachwissenschaft*, I, 53ss. А. Sihler, *New Comparative grammar of Greek and Latin*, 1995, str. 190 ss. Полувокал *у во гр. јазик од -εα >-*уα и -ια > -уα, упатува и атичкиот, cf., Βορρός 'северен ветер' од *Воруα < Βορέα, μνασσα ~ Μνασέα, πολλο- од *πολυο- од *πολγυο.

¹³ М. Lejeune, "Sifflantes fortes du Mycénien", *Minos*, VI, 87–137 како и во својата *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, 1972, 117.

звучен процес се смета дека е ограничен само на микенскиот и нема свои паралели во подоцнежниот грчки јазик¹⁴. Сепак алтернацијата *ke/ze*, J. Chadwick¹⁵, смета дека е производ на еден архаичен дијалект во кого старото **kye* не развило африката /**tʰe/* туку останало на фазата **k'e* и во тоа писмо се бележи со силабограмите *ze* и *ke*.

А кога се настојува топонимот *ke-re-za / Kressai /*: Κρησαι од Κρηθα, тогаш се допушта силабограмот *-za-* да потекнува од *-*tʰya-*, а тоа е просто една невозможност на која укажува академик М. Д. Петрушевски. според, кого *ke-re-za / Kilikja /*: Kilissa гр. Κιλικία.¹⁶

L. R. Palmer¹⁷ под влијание на теоријата на „силни сибиланти“ настојува микенската форма *ai-zo-ro-qe* да ја доведе во врска со грчката форма Αἰσχροός, иако се знае дека групата *-σχ-* во αἰσχροός потекнува од *-*g^{uh}-s-k-*, т.е. αἰσχροός < и.-е. **aig^{uh}-s-ko-*¹⁸, тогаш вака предложената негова идентификација тешко е да се доведе во склад со микенската традиција¹⁹.

Спротивно на вака изнесените сознанија, единствено палатална теорија настојува да докаже дека микенските гутурали + **y*, [**gy*, **ky*] како и и.-е. оклузиви [**g'*, **k'*] пред вокалот од предниот ред [e] во микенската епоха ја немаат изгубено фонетската вредност на микенските палатали [**g'e* ~ **gye*, **k'e* ~ **kye*] > мик. *zV-*, (*V = e*). Натаму дека по завршетокот на микенската епоха во подоцнежниот нивен развој се јавуваат познатите грчки рефлексии: ζ/δδ за и.-е. [**Hy*, **dy*, **gy*, **g^wy*] и σσ/ττ за и.-е. [**ky*, **k^hy*, **k^wy*].

Во средиштето на оваа проблематика, стои да се определат дали рефлексот на микенските гутурали + **y*, [**gy*, **ky*] во микенската епоха бил африката [**dz*, **ts*] или „силни сибиланти“ [**zz*, **ss*] или сепак е сочуван карактерот на микенските

¹⁴ I. Hajnal, *Grammatik des mykenischen Griechischen*, II. Phonologie, 255 и таму наведената литература.

¹⁵ J. Chadwick, *Traditional spelling or two dialects*, *Res Myk.*, 78–87.

¹⁶ M. D. Petruševski, *ŽA* 21 (1971), 506, претполага дека во оваа микенска форма се крие грчкиот топоним Κίλισσα од Κιλικία, т.е. *ke-re-za/Kilikja/*: Κιλικία со познатата алтернација на вокалите *e/i* и упатува на **krékuoi* > Хом. κρόσσα, cf., M. D. Petruševski, *Coll.*, *Myc.*, 260, П. Хр. Илиевски, *Животот на Микенците*, 234.

¹⁷ L. R. Palmer, *Coll.*, *Myc.*, 278.

¹⁸ J. V. Hofmann, *EWdGr.*, 8, P. Chantraine, *DELG*.

¹⁹ Имено, во микенскиот грчки лабеларите се запазени речиси во сите позиции, сп. *ke-ni-qe-te-we / kher-nik^utēwes /*: гр. **χερ-νιπτήρες*, -νιπτ- < **nig^wt-*; *a-qi-ti-ta / Ak^ui^hitas /*: гр. **Αφθιτας*, ἀφθιτος < **n-g^whⁱ-*, *qi-si-pe-e/k^wsip^he^he/*: гр. *ζίφος* или *to-qa-so/Mok^wsos/*: гр. *Μόφος* и др.

палатали [**g'e ~ *gye, *k'e ~ *kye*] > мик. *zV-*, (*V = e*). Со други зборови, треба одблиску врз база на лингвистичките показатели да се определи која фаза предходи на тој историски развојот на микенските гутурални + *y, [**gy, *ky*] запазени во микенската *z-* серија силабограми: *za, ze, zo*.

Се што произлегува од горе изнесените примери едноставно може да се сведе на тоа дека предложените идентификации кога се во прашање микенските форми *pa-sa-ro* и *wa-na-so-i* со своите изведеници *wa-na-se-wi-ja,/-jo* и *ma-so-ni-jo* не се во склад со микенската фонетска ситема. Имено, во тој случај, а врз горе изнесените примери, cf. *za-we-te /kyawetes/*: *σᾶτες/τῆτες* од и.-е. **k'yāwetes*; *ka-zo-e /κακυῶεσ/*: **κασσοῦες, κακίοες* од и.-е. **kakyos-* и др.), наместо силабограмот *-sV-*, во микенските форми *pa-sa-ro*, *wa-na-so-i* и *ma-so-ni-jo* требаше да се очекува силабограмот *-zV-*, т.е. **pa-za-ro*, **wa-na-zo-i* или **wa-na-ko-so-i* и **ma-zo-ni-jo*.²⁰ Токму од тие причини, затоа што тоа не така, при определувањето на нивните идентификации треба да се тргне по една друга насока. Како што покажа академик М. Д. Петрушевски, *wa-na-so-i / warnasoi^hi /*: **φαρνασοῖ^hι*, (loc. pl.) „место ’фестивал‘ во чест на култот на јагњињата **φάρνασος*, cf. ’Αρνεῖος планина во Αργ“, а *wa-na-se-wi-ja/-jo / warnasewial/-ios /*: **φαρνασεφια / *φαρνασεφιος* се нејзини изведеници од и.-е. **warēn,-arnos* ’јагне‘ и предгрчкиот суфикс *-aso-*²¹, а *pa-sa-ro / psalos /*: *ψαλόν*²².

Палаталната теорија поаѓајќи од микенската фонетска ситема има за цел да докаже дека палаталниот призвук [**g' > *gy, *k' > *ky*] и микенските гутурални + *y, [**gy/*g'y, *ky/*k'y*] во микенскиот период сеуште ја немаат изгубено својата палатална природа. Отаму, според оваа теорија, отпаѓа секаква можност за поделба на микенските гутурални + *y, [**gy, *ky*] на примарни и секундарни. На тоа, упатува и Holtzmann's-овиот закон за палатализација пред вокалот од предниот ред [**e*], кој се одвивала во шест последователни фази: *kerā* → 1 **kyerā* → 2 **ktyerā* → 3 **ktsyerā* → 4 **tsyerā* → 5 **tserā* → 6 *serā*²³. А тоа значи дека поместувањето на исконската артикулација на прајазичните палатали не го надминала степенот на омекнатите **k'* и **g'* и дека тој изговор бил запазен за извесно време и во микенската епоха, т.е. **k' > *ky, *g' > *gy*.

²⁰ М. Д. Петрушевски, *Coll. Myc.*, 259–265.

²¹ М. Д. Петрушевски, *ŽA* 12(1963), 310 in *SMEA* 12 1970,127; *Acta Myc.*, II 131.

²² Идентификацијата е од J. Taillardat, *REG* 73 (1960), 5s.

²³ N. E. Collinge, *The Laws of Indo-European*, “Holtzmann's Law”, стр. 97, Amsterdam 1985.

Главните аргументи на кои се потпира палаталната теорија, можата да се сведат на следниве показатели:

а) *Алтернација* на микенскиот силабограм *ke / ze* кај еден број на микенски зборови:

a-ke-o/Ak'eos/ : a-ze-o/Akyeos/ (м. л. име).

*a-ke-ta / ask'e'tas /: ἀσκήτας : a-ze-ta / askyētas /: ἀσκή-
τας.*

a-ke-ti-ri-ja/ask'etiriai/: ἀσκήτρια : *a-ze-ti-ri-ja /askyetiri-
ai/:* ἀσκήτρια.

a-no-ke-we: a-no-ze-we (м. л. име).

*ke-i-ja-ka-ra-na / K'e^hia-krana /: *Кεια- κρανα: ze-i-ja-ka-
ra-na/ K'e^hia-krana /: *Κ^γεια- κρανα.*

ko-ka-ro / Kōk'alos /: Kēkaloj (м. л. име): *ko-za-ro / Kō-
kyalos /: Κώκαλος.*

*to-ze-u / Stoik^heus /: Στοιχεύς : to-ze-u / Stoik^hyeus /:
Στοισσεύς (м. л. име), (тези на М. Д. Петрушевски, L. R. Palmer, E. Risch, M. Meier-Brüger и др.).

б) *Отсуството* на микенскиот силабограм **zi* без разлика на неговото потекло (теорија М. Д.Петрушевски)

в) *Отсуство* на алтернација на микенските силабограми *ke / se* или *se / ke* (теорија на М. Д. Петрушевски).

г) *Премин* на вокалот [i] во полувокал [j] во микенските форми *ka-zo-e /kakyō^hes/:* *κασσο^hες гр. κακίο^hες, *su-za /sukyai/:* *συσσαι гр. συκίαи и др. (теории на L. R. Palmer, М. Д. Петрушевски, E. Risch)

д) *Редуција* или *алтернација* на микенските силабограми *-ke-ja / -ki-ja >* мик. *za* (теории на E. Risch, М. Д. Петрушевски).

Нов исчекор во проучувањето на микенската палатална теорија на силабограми *za, ze, zo*, секако е тезата на проф. М. Д. Петрушевски за нов обид на транслитерацијана микенските палатални гутурали:

z- серија *za, ze, zo, zu ?*

чисти палатали : *ja, je, i, jo, ju*

палатални велари *kja, kje, ki, kjo, kju*

Тоа покажува, според нашето мислење, од аспект на фонолошката опозиција дека микенскиот силабограм *ze* со палаталниот изговор *kye*, се јавува само како една комбинаторна варијанта во однос на веќе постојниот палатал *k'e* [~ *kye*] и

тоа само во начинот на своето *одбележување*. Друг начин за одбележување или предавање на фонолошките опозиции *k'e* [~ *kye*] : *ze* [~ *k+je*], освен со наведените микенски силабограми *ke* и *ze* заправо и нема во микенското линеарно Бе писмо²⁴.

Нов обид кон согледувањето на фонетската природа на микенската *ke* : *ze* серија силабограми, секако е обидот да се докаже дека нивната фонетска вредност треба да се врзува само за *безвучниот* велар [**k'e* ~ *kye*]. Притоа, се настојува да се докаже, дека стариот палатален велар [**k'*] кој во микенската епоха стасал до својата сибилантска вредност [**ss*] или пак до африката [**tʰ/*ts*] тогаш во таа иста епоха се смета дека стариот звучен велар [**g'*] преминал во [**k'*], токму поради престанокот на опозицијата по *звучност* : *безвучност*. Главен аргумент, во прилог кон ваквата теза за безвучната вредност на микенскиот силабограм *ze* се посочуваат микенските примери во кои се среќава алтернација на *ke* и *ze*, cf., *a-ke-o* : *a-ze-o*, *a-ke-ti-ri-ja* : *a-ze-ti-ri-ja*; *a-no-ke-we* : *a-no-ze-we*, *ke-i-ja-ka-ra-na* : *ze-i-ja-ka-ra-na* и др. А кога ваквата теза би била точна, тогаш микенскиот дијалект би бил носител на една таква иновација која нема ниту свои потврди ниту свои паралели во грчките дијалекти од помикенскиот период.

А дека стариот палатал [**k'y*] ниту по својата фонолошка ниту по својата фонетска природа не преминал од [**k'y*] во [**ss*, **tʰ/*ts*], во таа микенска епоха покажуваат микенските форми *za-we-te* / *kya-wetes* / : *σῶτες* < и.-е. **k'ya-wetes*, но и *su-za* / *sukya* / : **συσσα* од **sukya*. Во грчкиот јазик од класичната епоха, запазени се траги на алтернација на звучниот оклузив [**g'*] пред вокалот од предниот ред [*e*], т.е. *ge* : *ze* и тоа во почетната позиција, сп., *Γέφυρος* : *Ζέφυρος* : *ze-pu-ro* / *G'ephuros* / : *Ζέφυρος*. Ова покажува дека алтернацијата на силабограмите *ke-* : *ze-* особено во нивната почетна позиција пред вокалот од предниот ред [*e*], не се однесува само на безвучниот оклузив [*k'e* : *ze* < **kje*], ами и на звучниот [*g'e* : *ze*], на тоа

²⁴ **KejV-* > **K(ij)V-* > мик. *-zV-*, (*V = a, e, i, o*) кај еден број на микенски зборови, cf. **aig'eja* > мик. *ai-za* / *aig'ja* / : **αἰζα*; **sukeja* > мик. *su-za* / *sukja* / : **συσσα* гр. *συκία*; **k^halkeja* > мик. *ka-za* / *k^halkja* / : **χάλκσα* гр. *χάλκια*. Ови примери укажуваат дека нема двојство по однос на предавањето на звучниот и безвучниот гутурал *+*y*, т.е. **gy* и **ky* > мик. *z* [~ **gyV*, **kyV*], (*V = a, e, o*). За палаталната вредност на силабограмот *ke* во микенскиот грчки, ги посочуваме следниве согледувања. Имено, **k* станува палатална фонема **k'* по пата на асимилација со самогласката што следи; потоа **k'* преминува во **ky* и изговорот поради тоа не е потешок; двата елемента сплотени во палаталната фонема **k'* стануваат видливо диференцирани и тоа само по начинот на *одбележувањето* т.е. алтернација на силабограмот *ke* [= **k'e* ~ *kye*] : *ze* [= *kye* од **k+ye*], cf. F. de Sossir, *Opšta lingvistika*², стр. 231, Nolit, Beograd, 1977.

упатува микенската форма *o-ze-to* / ^h*ōs gyento* / : **ὤς γυέντο*, наспроти, подоцнежната аркадо-кипарска форма *γέντο*²⁵.

Освен тоа, ако се има предвид, Е. Risch²⁶ и неговата теорија за пристап на современиот метод кој може да се примени во дијалекатската географија на старите јазици, тогаш, недоследноста по однос на пишувањето на микенската палатална серија силабограми [*k'e* ~ *kye*] и [*ze* ~ *kye*] во наведените примери, најдобро може да се види и од современиот македонски јазик. Пред вокалот од предниот ред [**e*] веларниот оклузив [**k*] во македонскиот јазик е предаван со два посебна но и различита знака: [*ke*] и [*k'*], особено, во оние зборови кои се позајмени или преземени од друг јазик, cf. *керамида* : *к'ра-мид*: гр. *κεραμίδς*, -*ίδος*; *кеса*: *ќса*, *келеш*: *ќлеш* и др. Во првиот случај станува збор за фонемата [*ke*], а во вториот за нејзиниот фонолошки изговор [*k'e* ~ **kye*]. Со други зборови, во наведените примери се изговара [*k'e*], а се одбележува со *ke-* [*~ kye*] (фонолошко), а во вториот случај *k'e*-[*~ kye*] (фонетско)²⁷. Освен тоа, за алтернацијата на микенските силабограми *ke*: *ze* со сосема поинакви согледувања кои се темелат врз модерните методи и модерните јазици спореди на пример: стгер. *waschan* : гер. *waschen*, вулгат. *musca* > фр. *touche* и др.²⁸.

Од горе изнесените примери може да се претпостави дека покрај алтернацијата *ke* [**k'e* ~ *kye*] : *ze* [*~ k'ye*], во микенскиот грчки, по наше мислење се јавува и алтернацијата *qe* [= **g'hwe*] : *ze* [= **g'hye*], во формата *qe-ro* / *Q'hwē-rōn*/: гр. *Θήρων* : *ze-ro* / *G'hyēr-ōn* /: предгр. *Ζήρων* од и.-е. **g'hwēr-* 'животно, свер'. А тоа покажува дека кон алтернацијата на силабограмите *ke* : *ze* сега може да се прошири и со силабограмите *qe* : *ze*

a-ke-o: *a-ze-o*;
a-ke-ti-ri-ja : *a-ze-ti-ri-ja*;
a-no-ke-we : *a-no-ze-we*;
qe-ro : *ze-ro*

²⁵ Docs.², 593, Docs., 423, *γέντο*, L. R. Palmer, *Interpretation*, 350, 440 *γέντο* in *Cambridge Coll.*, 284, M. D. Petruševski, *ŽA*, 29(1979), 24, *ὤς γέντο*; E. Risch, *Atti Roma*, 692, додека M. Lejeune, *Mémoires*, II, 119, L. R. Palmer, *Greek Language*, 50 е на мислење дека станува збор или за гр. *ὤς γέντο* или за *ὤς σχέντο*.

²⁶ E. Risch, *Altgriechische Dialektgeographie*, MH 6 (1949), 19–28.

²⁷ Б. Конески, *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје, 1976, стр. 106–110; П. Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички студии со посебен осврт кон историскиот развој на македонскиот јазик*, Скопје 1988, стр. 11–60, 63–96; 245–292ss.

²⁸ J. Méndez Dosuna, On <Z> for <Δ> in Greek dialectal inscriptions, *Sprache* 35(1991–93), 82–114 in A note on Mys. *a-ze-ti-ri-ja*, Att. *σβέννομι* and palatalization, *Sprache* 35(1991–93), 208–220.

Во прилог на микенската *z*- серија силабограми, *za*, *ze*, *zo* овде ќе се задржиме на и.-е. корен **key-* 'во брзо движење, покренување на дижење', J. Pokorny, *IEW*, 538²⁹.

Натаму, паралелно со овој и.-е. корен **key-*, се смета дека постоел и еден секундарен **kjew-/kjom-/kju-*, од кого во грчкиот јазик се формите: (σ)σεύω, σεύομαι, ἔ-σσυτο, σῶτρον 'наплата (обрач) за тркало на коли/колца' запазена во сложенките ἐπίσσωτρον 'наплата (обрач) за тркало на коли/колца' и ἐύσσωτρος 'со убави наплати за тркала на коли/колца', (Hes. Sc. 273; v. l. W 578); σωτρεύματα τῷ τοῦ τροχοῦ ξύλα. καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις σίδηρος ἐπίσσωτρον (Hes.), потоа σωή- ἐξορμή(=κνήμη) 'зглоб' = σῶτρον (Hes.), а за кои се смета дека се во врска со ст.инд. *śyavati* 'да се стави во движење', ав. *š(y)avaite*, стперс. *ašiyavam* 'одам, марширам'³⁰.

Од изложеното остануваат да се согледаат следниве нешта. Прво, потеклото и должината на викалот [ī] во κίνυμαι и κινέω и второ, должината на вокалот [ō = гр. ω] во σῶτρον и ἐπίσσωτρον. Всушност, останува да се преиспита можноста дали грчките форми: κίω, κίνυμαι и κινέω како и σῶτρον во ἐπίσσωτρον да се изведени токму од еден ист и.-е. корен **key-* 'во брзо движење, покренување на движење'³¹.

²⁹ и.-е. **key-* > **ki-* се формите: κίω 'врвам, идам, заминувам' со изведениците: κίωμεν *ep.* = κίωων. Потоа, κίνυμαι од **kineumai* и κινέω од **kinew-ō* со изведениците ὄνο-κίνδιος 'магаре' и др., од еден и.-е. корен **kī-*, со долг вокал [ī] проширен со назалниот инфикс *-n-*, т.е. **ki-n-eu-*, наспроти каткиот вокал [i] во κίω, со недореченост по однос на потеклото на вокалите [ī : i]. И.-е. корен **ki-*, проширен со итеративниот суфикс *-eyo-*, т. е., **ki-eyo-*, во лат. јазик се *cite* 'брзо'; *excite* 'идам, доаѓам', *incite* 'да се стави во брзо движење', *citeo*, *civi*, *citum*, 2. (pas. particip. *citus*), 'покренување на движење'; H. Frisk, *GEW*, I, 542; J. B. Hofmann, *EWdGr.*, 144, 146, 310; P. Chantraine, *DELG*, cf., σεύω.

³⁰ J. Pokorny, *IEW*, 538–539; H. Frisk, *GEW*, I, 542; P. Chantraine, *DELG*, 1085.

³¹ Етимолошките толкувања на гр. форма σῶτρον види кај H. Frisk, *GEW*, I, 542; P. Chantraine, *DELG*, 1085; J. Pokorny, *IEW*, 539; A. Walde-J. Pokorny, *Ver. W. d. idg. S.*, 363. Сепак, останува нејасно зошто J. B. Hofmann, *E.W. d. gr. S.*, 88 и E. Voisaque, *Dict. etym. d. lang. gr.*, стр. 267, σῶτρον го изведуваат од некој и. е. корен со лабиовеларен призвук **q^wj-ow-* со нејасно значење иако двајцата упатуваат дека σῶτρον стои во врска со гр. σεύω и σεύομαι < и. е. **kj-ew-* 'во брзо движење, покренување на движење'. И.-е форма **kj-o-t(e)ro-*, од и.-е. корен **kj-ow-t(e)ron* е без свои паралели во однс на другите и.-е. јазици и може да има смисла само за грчката јазична сфера Sp. H. Frisk, *GEW*, 542 J. Pokorny, *IEW*, 539; A. Walde-J. Pokorny, *Ver. W. d. idg. S.*, 363; H. Frisk, *GEW*, I, 542. Алтернацијата на суфиксите *-(e)ro-*/*-(e)no-*, види лат. *i-ter* : стинд. *śyautna-*, ав. *šyaoθna*. F. Bechtel, *Lexicologus zu Homer*, 133; E. Schwyzer, *Gr. Gramm.*, 679 и таму наведената литература. Sp. H. Frisk, *op. cit.*, s.v. σεύω, P. Chantraine, *DELG*, 997. Повикувањето на аналогичата со τρῶμα и τροῦμα за да се објаснат грчките форми σῶτρον и σοῦμαι е само еден привид кој има за цел да ја отстрани разликата која се јавува по однос на нивното различито потекло. За дифтонгот *-ou-* во σοῦμαι

Во доменот на индоевропската фонетика, по однос на должината на вокалите [-ī-] и [ō] присутно согледувањето кое се темели врз ларингалната теорија.³²

Имено, ако краткиот вокалот [-i-] се најде во позиција пред ларингалот *H, т.е. *iH, тогаш тој во грчкиот јазик се продолжува: и.-е. -*iH- > -ī-, cf., и.-е. *wiH-s > гр. ἴς, лат. vīs; гр. *ὀπίη во парфено-πίη т.е. *ὀπίη < и.-е. *opi-H_ok^w-eH_a, сп. Хом. ὀπιλεύω, и второ, -*iH_o- > -yō- > гр. -ω-, cf. πρόσωπον од и.-е. *protuōk^w- < *proti-H_ok^w-: стинд. pratīka- 'лице', односно, -*iH_o- > -yō- > гр. -w-, cf. и.-е. *g^wiH_o-wo- > *g^wyōwos > *gyōwos > гр. ζω(φ)ός, лат. vīvus, вед. jīvas, лит. gyvas, стслов. živъ и др., наспроти, на пр. гр. βίος од и.-е. *g^wiH_o-o-³³.

Ваквото однесување на ларингалите во грчкиот јазик е познато уште и под терминот laryngeal 'breaking' или прекршување на ларингалите. Притоа, ларингалот се вокализира, а полувокалите *у и *w стануваат неслоготворни, cf. и.-е. *g^wiH_owo- 'живот' > стинд. jīvas, гр. ζω(φ)ός; и.-е. *proti-H_ok^w- л'ице' стинд. pratīka, гр. πρόσωπον од *protuōk^w- и др. Треба да се подвлече дека различни рефлексии се јавуваат и кај еден ист и.-е. корен, и.-е. *HyuH_osmеH_a > стинд. jūś, лат. ius; гр. ζύμη 'квасец' но и.-е. *HyuH_osmos > ζωμός, види уште, и.-е. *g^heluH_oneH_a > гр. χελύνη но и χελώνη 'желка' од *g^heluH_oneH_a и др. Во поново време види А. Hyllested, "Greek λωτός and the Indo-European words for 'blue'", стр. 59–64, смета дека од и.-е. корен *sleiH- > *slih₃-to- > гр. λωτός наспроти, српхрв. šljiva, лат. līvor, вел. liw, брет. liou, гер. slewa од *sloi-wa³⁴.

Ако е тоа така, тогаш може да се претпостави дека во и.-е. јазик постоел еден и.-е. корен *keiH_o- > *kiH_o- > *kyō-, од кого по пат на прекршување на ларингалот (laryngeal 'breaking') се развиле следниве форми во грчкиот јазик:

се претполага дека е добиен од вокалите -ē-о- или -o-о-, по исчезнувањето на дигамата (F) во интервокалната позиција, т.е. σοῦμαι е од *соφε-о-μαι или *софо-о-μαι < и.-е. *kj-ow-e/o-o-, наспроти нејасното потекло на дифтонгот -au- во траџма за кој во поново време има обиди да се докаже дека истиот потекнува од -H_aw-, т.е. траџма е од и.-е. *tr-H_aw, cf. J. В. Hofmann, E. W. d. gr. S., 368.

³² Beekes, Robert S. P., *The Development of Proto-Indo-European Laryngeals in Greek* (1969); Rix, Helmut, *Historische Grammatik der Griechischen: Laut- und Formenlehre*. Darmstadt (1976); Sihler, Andrew, *New Comparative Grammar of Greek and Latin* Oxford (1996), 46–47.

³³ Rix, Helmut, *Historische Grammatik der Griechischen: Laut- und Formenlehre*. Darmstadt (1976), str. 86; Sihler, Andrew, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. Oxford (1996), стр. 46–47.

³⁴ *Indo-European Word Formation, Proceedings of the Conference held at the University of Copenhagen, October 20th-22nd 2000*, by J. Clackson and Brigit Annette Olsen, Museum Tusculanum, Press 2004.

Со долг вокал [-ī]-, како во *ὀπιπῆ < и.-е. *opi-H_ok^w-eH_a, ὀπιπεύω, т.е., и.-е. корен *kiH_a-C- > *kī-C- > гр. κίνυμαι и κινέω, односно, од и.-е. корен *kiH_o-C- > *kyō-C- > гр. σσῶ-τρον и ἐπίσσωτρον (со долг вокал [ō]), како во *proti-H_ok^wo- > protyōk^wo- > гр. πρόσωπον.

На возможното присуство на ларингалот *H во и.-е. корен *keyH- упатува и E. J. Rasmussen, "iH, wH and rH in Indo-European: A phonetic interpretation", стр. 443ss. Така според него, κινέω, κίνυμαι и μετε-κίαθον со долг вокал [ī] се од *kih₂-n- одн. *keyh₂.³⁵

Според горе изложеното може да се претпостави дека од и.-е. корен *kiH_o-, во микенската епоха била развиена формата *kiH_o- > мик. zo- [= *kyō-] > гр. σσω-, а запазена во микенските форми *e-pi-zo-ta* / *epi-kyōta* / *ἐπίσσωτα, cf. гр. ἐπίσσωτρον, како и во формата *zo-wa* / *kyōwā* / : σσῶῆ ~ гр. σσῶῆ од *kyōwā од и.-е. корен *kiH_o-wH_a. Овие паралели само ја потврдуваат тезата на академик Михаил Д. Петрушевски³⁶ за транслитерација на микенската z- серија силабограми *za*, *ze*, *zo* во која станува збор за микенски палатали *za* (= *kja*), *ze* (= *kje*), *zo* (= *kjo*). Освен тоа, палаталната природа на силабограмот *ze* (= *kje*) од и.-е. корен *kiH_e- > *kyH_e- > мик. *ze-*, J. Chadwick³⁷, претполага дека е запазена во микенскот лично име од Теба (ТН) *a-re-i-ze-we-i* / *Arei-kyewe^{hi}i* / : *Ἄρει-σσεφε^{hi} cf., Ἄρης λαοσσοός Ἄρες којшто ги раздвигува народите³⁸.

Кон овој и.-е. корен *keyH_o- > *kiH_o-C- > *kyō-C- 'во брзо движење, покренување на движење', на мислење сме

³⁵ E. J. Rasmussen, iH, wH and rH in Indo-European: A phonetic interpretation, *Selected Papers on Indo-European Linguistics*, Museum Tusulanum Press 1999 *Copenhagen Studies in Indo-European*, vol.1. I. Hajnal, Der mykenische Personennamen *a-ri-ko-ta*, in: *ΜΥΚΕΝΑΪΚΑ*, 285-301. За соодност на ларингалите h₂ и h₃ и нивниот премин од h₂ во h₃ види кај C. J. Ruijgh, "Les lois phonétiques relatives aux laryngales et les actions analogiques dans la préhistoire du grec, *Sound Law and Analogy*, Papers in honor of Robert S. P. Beekes on the occasion of his 60th birthday", стр. 263-282 Edited by Alexander Lubotsky. Така ὄγμος < *h₃og- < *h₂og-, φωνά < *p^hoh₃- < *p^hoh₂- и другите таму наведени примери. Сп. и.-е. *g^wyH_o-wo-s > мик. *zo-wo* / *G^wjōwos* / : Ζώ(φ)ος ~ *ζῶφος > ζῶος и *zo-wi-jo* / *G^wyōwios* / : *Ζῶφιός *Docs.427, Docs²593; MGVI 200, O. Masson SMEA 2 (1967) 32; C. J. Ruijgh, Études, 43, 160; M. Lejeune, Phonétique, 47; A. Heubeck, Glotta 39 (1961), 166 in IF 69 (1964) 272 in Coll. Myc., 240; L. R. Palmer, Interpretation, 465.*

³⁶ M. D. Petruševski, *ŽA* 18 (1968), 128, *SMEA* 12(1970), 133, 135 in *Acta Myc.*, II, 133, in *Coll. Myc.* 267s.

³⁷ J. Chadwick, *ŽA* 8 (1958), 237-239.

³⁸ Сосема поинакво има гледиште L. R. Palmer, *Coll. Myc.*, 278 според кого *a-re-i-ze-we-i/Arei-skewe^{hi}i* / поточно во вториот дел гледа гр. σκεύω, т.е. *Arei-skewe^{hi}i од *Ἄρης и σκεύω 'се наоружувам, спремам, китам'.

дека е изведено и микенското лично име од Кносос (KN L 588) *zo-ta-qe* (nom. или dat. sg). За ова микенско име предложени се неколку различни идентификации³⁹. Сепак ако се има предвид фактот дека и.-е. корен **kiH_o-* 'во брзо движење, покренување на движење' е документиран во микенските форми кои ги спомнавме погоре, тогаш *zo-ta-qe* / *Kyōtās q^ue* /: Σώτας / Σώτης 'Оној којшто рдвигува, Брз, Махнит', е добиен по пат на прекршувањето на ларингалите, т.е. и.-е. **kiH_o-CV-* > **kyō-CV-*, како во гр. σῶτρον и ἐπίσωτρον < **kyō-C* < **kiH_o-C-* < и.-е. **keyH_o-C-* 'во брзо движење, покренување на движење'.

Врз основа на горе изнесените согледувања, може да се заклучи дека и.-е. корен **keyH-*, кој се јавува во алтернација **kiH_e-* / **kiH_o-*, во микенскиот грчки бил застапен во следниве форми:

a-re-i-ze-we-i / *Arei-kyewe^hi* /: * 'Ἀρει-σσεφε^hι cf., ἄρης λαοσβός 'Ἀρες којшто ги раздвигува народите'.

zo-wa / *kyōwā* /: σσῶή 'зглоб, обрач', cf. σῶή: ἐξορμή (= κνήμη) = σῶτρον (Hes).

e-pi-zo-ta / *epi-kyōta* /: *ἐπί-σῶτα : гр. ἐπί-σῶτρα 'наплата (обрач) за тркало на коли/колца'.

zo-ta-qe / *Kyōtās q^ue* /: Σώτας τε / Σώτης τε 'Брз, Махнит'.

Придонесот на академик Михаил Д. Петрушевски кон идентификација на одделни микенски зборови и форми во кои е содржана микенската *za*, *ze*, *zo* серија силабограми.

za-ku-si-ja / *G^hakunsia* /: *Ζάκυνσια (етникон nom.pl.sr.r) од гр. Ζάκυνθος (PY Sa 751, -787); *za-ku-si-jo* / *G^hakunsiōi* / (dat. sg) : гр. *Ζάκυνσιῶι од гр. Ζάκυνθος (MY Oe 122); cf., [*Docs*, 150, 412, *Docs*², 593; М. Д. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), 84].

za-ma-e-wi-ja (топоним), (PY Jn 829, Ma 393, Vn 493), [cf., *Docs*, 150, 412, *Docs*², 593; М. Д. Петрушевски, *ЖА*, 12 (1963), 297 од **za-ma-e-u* или **za-ma-e-we* во врска со предгр. Σαμος < **kyama*].

³⁹ V. Georgiev, *État actuel* предлага *Ζώτας, O. Landau, *MGNP*, 153 *Ζωστας, додека M. Lejeune, *Mémoires* II, 129 упатува на еден адј. пл од ср. род, а во врска со φάρφα. L. R. Palmer, *Interpretation*, 465, смета дека станува збор за *zo-ra-qe*, J. T. Killen, *Cambridge Coll.*, 54, C. J. Ruijgh, *Études*, 295, *zo-ra-qe* смета дека е во врска со Ζώρας и упатува на лично име *Ζωρός од ζωρός 'чисто вино' додека C. Milani, *Aevum*, 54 (1980), 87, *zo-ra-qe* го доведува во врска со акад. *Zuluh-hu*, сметајќи дека станува збор за една изоглоса помеѓу микенскиот и семитски-те јазици од Мала Азија.

za-we-te / *kja-wetes* / : *κυάφετες, *σσάφετες (adv), cf., ат. σάτες, јон. τήτες (KN Fb 5451, PY Ma 225), cf., [Docs², 407, 465, 593; M. D. Petruševski, *ŽA* 13 (1963), 296, in *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), 84 in *Kadmos* 4(1965), 124 in *SMEA* 12 (1970), 127 in *Acta Mys.*, II, 124], **za-we-te-ra** / *kjā-wetera* / (nom.f.): *κјаφέ(σ)τερα од **k'jāwet-tera* (KN Ga 518), **za-we-te-ro** / *kjā-weteros* / (nom.sg. или pl.): *κјаφέ(σ)τερος од **k'jāwet-tero-* (KN Gg 5637); [Docs², 591; M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), 84 in *Coll. Mys.*, 263].

ze-i-ja-ka-ra-na / *Kⁱe^hia-krana* / : *Kⁱeia-krana (PY Xa 70): **ke-i-ja-ka-ra-na**, (PY Nn 228), cf., [Docs², 552, 593; M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), *ke/ze-i-ja-ka-ra-na* / *Kⁱe^hia-krana* / : *Kⁱeia-krana M. D. Petruševski, *Coll. Mys.*, 263].

ze-pu₂-ra₃ / *Gⁱephurai* / (етникон nom.pl.f) : *Γέφυραι од *ζέφυρρα, cf., Ζεφυρία (PY Aa 61); **ze-pu₂-ra-o** / *Gⁱephuraōn* / (gen. pl.) од гр. *Γέφυραι (PY Ad 664), Docs², 410, 417, 593, M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), 84, *Gephyriai*, *Zephyriai*].

ze-pu₂-ro / *Gⁱephuros* / : Ζέφυρος (м. лично име) (PY Ea 56), cf., [Docs², 593, Docs, 427; M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), 84].

ze-u-ke-si / *^sjuegessi* / (dat.pl.) од гр. ζεῦγος (PY Ub 1318); Docs², 593 од и.-е. **yeug-* > **dzeug-*; M. D. Petruševski, *ŽA* 13 (1963) 296 in *ŽA* 25 (1975), 439, M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, 1970, 82 in *Coll. Mys.*, 260]. **ze-u-ke-u-si** / *^sjuegeus-si* / (dat.pl.) од гр. ζευγέυς, cf. ζευγίται (PY Fn 50), [Docs², 593, Docs. 413; M. D. Petruševski, *ŽA* 13 (1963) 296 in *ŽA* 25 (1975), 439; M. D. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, (1970), in *Coll. Mys.*, 260].

zo-wa (KN Nc 4473, Ra 984, X 766), cf. [Docs². M. D. Petruševski, *ŽA* 18(1968), 128 in *SMEA* 12 (1970), 133, 135 in *Acta Mys.*, II, 133, cf., σωή· ἐξορμή(=κνήμη) 'зглоб' = σῶτρον (Hes)].

a-no-ze-we (м. лично име)₂ (PY Cn 600): **a-no-ke-we** (KN Db 1261; PY An 121), [cf. Docs², 531; M. D. Petruševski, *Acta Mys.*, II, 135, *^hΑνοργήφει од *^hΑνοργηφεύς, cf. ^hΑνδρόγεως, cf. **a-no-ke-we** / *Ainoskewes* / : гр. Αίνοσκευής (KN Db 1261; PY An 121), или **a-no-ke-we** / *Anorgewes* / : гр. *^hΑνοργήφει од *^hΑνοργηφεύς].

a-re-pa-zo-o / *aleipha-zos, -zoōi* / (nom. или dat.): гр. ἀλειφαζός, но и со графика варијанта во пишување *a-re-po-zo-o* / *aleipho-zo^hos* / : гр. ἀλειφαζός (PY Ea 812, -820, Fg 374, Un 267 (dat. sg.), 249 (nom., dat.) , cf. [Docs, 224, 389, Docs², 534; M.

Д. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, 1970, 8 сп. уште, *zo-a /zo-ha/* (dat. sg): гр. ζόν, (KN Fh 343), cf., ζόν τὸ ἐπάνω τοῦ μέλιτος (Hes.) in *Coll. Mys.*, 260]. *ze-so-me-no* /^β*jessomenoi*/ (part. fut. med. dat. sg, m): ζεσομένωи од гр. ζεσόμενος од ζέω (PY Un 267), cf. [*Docs*², 593, *Docs*, 217, 224, 413; М. Д. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, 1970, 8, сп. уште, *zo-a /zo-ha/* (dat. sg): гр. ζόν, (KN Fh 343), cf. ζόν τὸ ἐπάνω τοῦ μέλιτος (Hes.) in *Coll. Mys.*, 260].

a-ze-ti-ri-ja (KN Ap 694, E 777, Ln 1568, M 683, Xe 544,-657, X 7737) : *a-ke-ti-ri-ja* (KN Ai 739), cf. ἀσκήτρια, М. Д. Petruševski, *Acta Mys.*, II, 135 in *ŽA* 25(1975) 440 или ἀσκήτρια].

a₃-zo-ro-qe (име на вол), (KN Ch 1034), cf. [*Docs*², 537; М. Д. Petruševski, *Coll. Mys.* 280, е на мислење дека станува збор за погрешно пишување наместо *ai-wo-ro*].

e-pi-zo-ta (KN Ra 984), [*Docs*², 456, 517; М. Д. Petruševski, *ŽA* 18 (1968), 128, 134 in *ŽA* 20 (1970), 51, in *SMEA* 12 (1970), 135 in *Acta Mys.*, II, 134, претполага дека станува збор за *epi-kjōtra*: гр. ἐπί-σσωτρα од и.-е. корен **kjeu-/ *kjou-*].

ka-zo-e /*kakjohes*/ (adj. nom. pl.): *κασσοηες, cf. κακίονες од гр. κακός (PY Va 1323), cf. [*Docs*², 389, 552, **katsohes* <**kakjos-es*, М. Д. Peruševski, *ŽA* 25(1975), 439, in *Acta Mys.*, II, 128, 134, 136 in *Coll. Mys.*, 263].

me-za-na (топоним), (PY Cn 3, Sh 736), cf. [*Docs*², 435, 561; М. Д. Peruševski, *ŽA* 12 (1963), 298, in *Atti Roma*, 682, микенската форма ја доведува во врска со ἄζανες од ἄζων < **mg-jo-*].

me-za-ne (м. лично име dat. sing.) (PY Fn 50), cf. [*Docs*², 561, М. Д. Peruševski, *ŽA* 18 (1968), 94, *me-za-ne* го смета за етникон и го доведува во врска со гр. ἄζανες].

me-zo-e /*megjohe*/ : μεζοηες KN Ai 824, Ak 610 (nom.pl. m. f) од *μεζ- < **meg'-yo-hes*, или *me-zo-e* /*megjohe*/ : μεζοηе (nom. dual m.f) KN Ak 627, PY Ta 641, cf. [*Docs*², 402, 561, *Docs*, 336, 400; М. Д. Peruševski, *ŽA* 12 (1963), 298, in *Atti Roma*, 682]; *me-zo meg-yos*/ (nom. m, f.): μέζων, μείζων (KN Ak 1807, -610, -612, -614), сп. *me-zo-a₂ / meg-yo-ha* / (nom. pl. n.): μέζοηα од μέζων, μείζων (PY Sh 733, -734, 735, -737) и *me-zo-e /meg-yohe*, -*ohes* / (nom. dual или pl. m. f.): μέζοηе / μέζοηες од гр. μέζων, μείζων (KN Ai 824, Ak 610, -611, -614, -615, 627, Gg 5637; PY Ta 641, 828), [*Docs*², 561, *Docs*, 336, 400; М. Д. Petruševski, *ŽA* 12(1963), 296ss, in *ŽA* 25 (1975), 128, in *SMEA* 12 (1970), 439 **megyos-*]; *me-za-wo* (м. лично име) (KN B 8206), cf. [*Docs*², 561; μέγας, сп. *me-za-wo-ni /Megjawni/* (dat.) од *Μεζάφων (PY Un 138), сп. *me-za-wo*, М. Д. Peruševski, *ŽA* 12

(1963), 298, in *Atti Roma*, 682; *me-za-wo* /*Medzawrn*/ од гр. μέγας.

(o)-ze-to /^hōs *kjento* /: ὡς γέντο (3.l. aor.) (PY Vn 130), cf. [*Docs*², 593, *Docs*, 423, γέντο, M. D. Petruševski, *ŽA*, 29 (1979), 24, ὡς γέντο].

wo-ze-e /*worgjehen*/ (inf. pres. act.): *φόργε^hεν од гр. *φόρξειν, сп. ρέζω (PY Eb 338, Ep 704); *wo-zo-te* /*worgjontes-ontei*/ (nom pl., dat. sing. m.) *φόργγονται/-τες од гр. *φόρζονται/-τες, сп. ρέζω (PY Ep 539 (dat. sg), Ed 236 (nom. pl.)); *wo-zo-mena* /*worgjomena* / (nom.pl.n.) *Φορζόμενα од гр. *φορζόμενα, сп. ρέζω (KN So 4438); *wo-zo-me-no* /*worgjomenō*/ (nom. dual.) *φορζομένω од гр. *φορζομένω, сп. ρέζω (KN So 4438); cf. [*Docs*² 448, 593, *Docs*, 245s., 412; M. D. Petruševski, *ŽA*, 13 (1963), 296; M. Д. Петрушевски, *Прилози*, I/1, МАНУ, 1970; M. D. Petruševski, *Coll. Mys.* 280s].

a₃-za /*agia*/: *αἴζα или *αἴγψα/*αἴγια (PY Ub 1318), αἴγειος, αἴγεος, cf. [*Docs*², 537, M. D. Petruševski, *ŽA* 25 (1975), 440].

da-pu₂-ra-zo (EL Z 1), сп. *du-pu₂-ra-zo*, cf. [*Docs*², 538, M. D. Petruševski, *ŽA* 12 (1963), 293 го смета за предгрчко, сп. уште *du-pu₂-ra-zo* (KN Da 1173, V 479), cf. [*Docs*², 540; *Docs*, 417. Во силабограмите *-pu₂-ra-zo* можеби се крие гр. -φυλασσων од *-φυλακων, сепак смета дека станува збор за предгрчко име во микенскиот супстрат].

ka-za /^h*alkja*/: *χάλσσα (KN Sp 4452) од χάλκιος, сп. χαλκός, сп. *ka-zo-e* /^h*alkjo^hes*/ (nom. pl): *χαλκιοhes (PY Va 1323); cf. [*Docs*², 389, 552; M. D. Petruševski, *ŽA* 12 (1962), 296, in *ŽA* 25 (1975), 430 in *Coll. Mys.*].

ke-re-za (PY Aa 762, -807, Ab 217, -586, Ad 686), cf. [*Docs*², 533, *Docs*, 148, M. D. Petruševski, *ŽA* 21 (1971), 506, во оваа микенска форма го открива грчкиот топоним Κίλισσα од Κιλικία, т.е. *ke-re-za* /*Kilikja*/: Κιλικία со познатата алтернација на вокалите *e/i* и упатува на *κρέκυα > Хом. κρόσσα, cf. M. D. Petruševski, *Coll.*, *Mys.*, 260].

su-za /*sukai* / (nom.pl.): *суσσα < **sukya*, дор. сувκία, јон. сувкѐ од сувκον (KN F 841 (gen.sg), Gv 862 (nom.pl), -864, PY Er 880), cf. [*Docs*², 389, 441, 456, 583; M. D. Petruševski, *ŽA* 12(1963), 296 и *ŽA* 25(1975), 439].

to-pe-za /*tor-pedja*/: *τόρπεζα, сп. гр. τράπεζα од и.-е.*(q^u)*tr-pedya* (KN V 280, PY Ta 707, 708, -714), cf., *to-pe-zo* /*tor-pedjō*/ (nom. dual): од мик. *τόρπεζα (PY Ta 715), cf. [*Docs*², 587, *Docs*, 410; M. D. Petruševski, *ŽA*, 25 (1975), 438 in

ŽA, 27 (1977), 34 од **tr-pedja*], *e-ne-wo-pe-za* /*enewo-pedja*/: *ἐννεφόπεζα* (PY Ta 713, -715), *e-ne-wo-pe-zo* /*enewo-pedjo*/(dual) од мик. *ἐννεφόπεζα* (PY Ta 715), cf. [*Docs*², 543, *Docs*.,340; M. D. Petruševski, ŽA, 27(1977),34; сп., *pe-za/pedja*/:гр. pšza (PY Ta 642,-715)] *we-pe-za* /*wep-pedja*/: **ῥέππεζα* од *ῥξ* и гр. *πέζα* (PY Ta 713), cf. [*Docs*², 591, *Docs*, 342, 411; M. D. Petruševski, ŽA, 27(1977), 34].

wi-ri-za /*wrid-ja*/: **ῥίζα*, лезб. βρίσδα (KN Od 206,-8202, X 44, PY Un 249), cf. [*Docs*², 592, *Docs*, 225, 412; M. D. Petruševski, ŽA, 25 (1975), 438s.].

wo-ze /*worgyei*/ (3. l. sing. pres.): **ῥόργυει* од гр.**ῥόρξει*, сп. гр. *ρέζω*, *ῥρδω* (PY Ea 309, Eb 156, 338, 839, Ep 539, 613, 704); сп. *wo-zo* /*worgjōn*/ (nom. sg. part. pres. m.): **ῥόργυων* од гр. **ῥόρζων*, сп. *ρέζω* (PY Eb 862), *wo-zo* /*worgjōn*/ (nom. sg. part. pres. m.): **ῥόργυων* од гр. **ῥόρζων*, сп. *ρέζω* (PY Eb 862); cf. [*Docs*² 448, 593, *Docs*, 245s., 412; M. D. Petruševski, ŽA, 13 (1963), 296].

ZUSAMMENFASSUNG

Akad. Mihail D. Petruševski und die mykenische za, ze, zo Syllabogrammenserie

Dieser Aufsatz wird Akad. Mihail D. Petruševski und seinen Untersuchungen zu der phonetischen Natur der mykenischen *za, ze, zo* Syllabogrammenserie in Anlaut-,Inlaut- und Auslautposition gemäß dem mykenischen Syllabar der Linearschrift B gewidmet.

Aufgrund seiner Analyse der mykenischen *za, ze, zo* Syllabogrammenserie beschließt Akad. Petruševski, dass sie die phonetische Natur der mykenischen Palatale bewahrt hat, und zwar: die der reinen Palatale **ja, *je, *jo* und der palatalen Velare **kja, *kje, *kjo* > myk. *zV-< [*g'V~ *gyV, *k'V~ *kyV]*, (V= a, e, o). Später, nach dem Ende der mykenischen Periode, spiegelten sich diese Laute in den griechischen Dialekten wieder: *z/dd* für das idg. [**Hy, *dy, *gy, *g^wy*] und *ss/tt* für das idg. [**ky, *khy, *k^wy*]. Das Hauptargument für die Palatalthese ist die Alternanz bei der mykenischen *ke/ze* Syllabogrammenserie, vgl. z. B.: *a-ke-o : a-ze-o, a-no-ke-we : a-no-ze-we, ke-i-ja-ka-ra-na : ze-i-ja-ka-ra-na*. Die *ke/ze* Alternanz weist nämlich darauf hin, dass die Methoden der modernen dialektalen Linguistik auch auf die antiken Sprachen anwendbar sind. Vgl. ahd. *waskan*: dt. *waschen*, vulgärlat. *musca* > franz. *mouche*, maz. *keramida* : k'eramida : griech. *keramis, -idos* usw., von der idg. Wurzel **keyHo-* > **kyHo-* > **kyō* „schnelle Bewegung, Antrieb zur Bewegung“. Der lange Vokal [-ō-] in den mykenischen Formen *e-pi-zo-ta /epi-kyōta*/: **epissōta* ~ griech. *epissōtra, zo-wa /kyōwa*/: griech. *ssōa* und in dem Eigennamen *zo-ta-qe /Kyōtās q^we*/: griech. *Sōtās te* / griech. *Sōtēs te* ist durch die Brechung der Laryngale (eng. laryngeal „breaking“) entstanden.